

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۵	فصل اول: چیستی اطلاعات
۵	مقدمه
۶	۱-۱ تاریخ کلمه اطلاعات
۱۰	۱-۲ دیدگاه‌های عینیت‌گرا
۲۳	۱-۳ دیدگاه‌های ذهنیت‌گرا
۳۱	۱-۴ تعریف جدید
۳۶	خلاصه
۳۷	خودآزمایی
۳۷	منابع
۳۹	فصل دوم: مبادی اخلاق اطلاعات
۳۹	مقدمه
۴۳	۲-۱ اخلاق اطلاعات از منظر علوم رایانشی
۴۳	۲-۱-۱ ریشه‌های تاریخی
۴۹	۲-۱-۲ اندیشه‌های فلسفی
۵۹	۲-۱-۳ مبانی اخلاق اطلاعات فلوریدی
۸۴	۲-۲ اخلاق اطلاعات از منظر علوم اطلاعات و ارتباطات
۸۴	۲-۲-۱ ریشه‌های تاریخی
۹۴	۲-۲-۲ اندیشه‌های فلسفی
۱۲۵	خلاصه
۱۲۵	خودآزمایی
۱۲۶	منابع

صفحه	عنوان
۱۳۱	فصل سوم: مسائل اخلاق اطلاعات
۱۳۱	مقدمه
۱۳۲	۳-۱ سرقت علمی
۱۳۸	۳-۱-۱ تاریخ سرقت علمی
۱۴۰	۳-۱-۲ در باب نویسندگی
۱۴۴	۳-۱-۳ دشواری‌های سرقت علمی
۱۴۷	۳-۲ آزادی دسترسی به اطلاعات
۱۴۹	۳-۲-۱ دلایل لزوم آزادی دسترسی به اطلاعات
۱۵۲	۳-۲-۲ موانع آزادی دسترسی به اطلاعات
۱۵۵	۳-۳ سانسور و کنترل محتوا
۱۶۰	۳-۴ امنیت اطلاعات
۱۶۱	۳-۴-۱ راهبرد امنیت اطلاعات
۱۶۲	۳-۴-۲ سیاست‌گذاری امنیت اطلاعات
۱۶۳	۳-۴-۳ آموزش امنیت اطلاعات
۱۶۳	۳-۴-۴ فرهنگ امنیت اطلاعات
۱۶۵	۳-۴-۵ مسئله اخلاقی امنیت اطلاعات
۱۶۶	۳-۵ سرقت اطلاعات
۱۶۷	۳-۵-۱ توجیهات سرقت اطلاعات
۱۷۰	۳-۵-۲ متغیرهای عقلانی و فرهنگی در سرقت اطلاعات
۱۷۱	۳-۵-۳ متغیرهای جرم‌شناختی در سرقت اطلاعات
۱۷۳	۳-۶ حریم خصوصی
۱۸۱	۳-۷ مالکیت فکری
۱۸۳	۳-۷-۱ ابعاد اخلاقی حقوق مالکیت فکری
۱۸۵	۳-۷-۲ استدلال‌های کلاسیک حقوق مالکیت فکری
۱۹۰	۳-۸ حق مؤلف
۱۹۲	۳-۸-۱ دامنه تعلق حق مؤلف
۱۹۳	۳-۸-۲ شرایط کسب صلاحیت حق مؤلف
۱۹۴	۳-۸-۳ شرایط اثبات تجاوز به حق مؤلف
۱۹۶	۳-۸-۴ استفاده منصفانه
۱۹۸	۳-۹ اخلاق شبکه‌های اجتماعی
۲۱۱	۳-۱۰ اخلاق طراحی الگوریتم‌ها
۲۲۰	۳-۱۱ اخلاق پژوهش‌های اینترنتی
۲۲۶	۳-۱۲ اخلاق رسانه‌های الکترونیکی

صفحه	عنوان
۲۳۲	۳-۱۳ اخلاق بهینه‌سازی وبگاه و موتورهای جستجو
۲۴۲	۳-۱۴ اخلاق پایش
۲۵۴	۳-۱۵ اخلاق مدیریت داده
۲۶۸	خلاصه
۲۷۰	خودآزمایی
۲۷۰	منابع
۲۷۹	سخن فرجامین
۲۸۱	واژه‌نامه فارسی - انگلیسی
۲۸۳	واژه‌نامه انگلیسی - فارسی
۲۸۵	نمایه

پیشگفتار

«اطلاعات» کلمه‌ای است که در گفتگوهای روزمره مردم عصر حاضر بسیار به کار می‌رود و شاید بتوان گفت که تکرار آن به مرز ملال‌آوری رسیده است. هم مردم عادی مرتب از آن استفاده می‌کنند و هم در مراکز و مؤسسات پیشرفته، جزو اصطلاحات علمی پرکاربرد متخصصان است.

این کلمه، از جمله واژه‌های نادری است که در مراتب مختلف اجتماعی، علمی و حرفه‌ای، معانی و دلالت‌های مختلفی دارد. همه از آن سخن می‌گویند و در عین اینکه مدلول‌های مختلفی در ذهن دارند، گویا هراسی پنهان نیز از آن وجود دارد. سیاست‌مداران نگران اشاعه اطلاعاتی هستند که ممکن است تبعات اجتماعی و سیاسی داشته باشد. مردم عادی نگران انتشار اطلاعاتی هستند که به حریم خصوصی یا کسب‌وکار آن‌ها مربوط می‌شود. دانشمندان نگران سرقت اطلاعات علمی‌شان هستند و در اندیشه‌اند که مبادا از اطلاعات علمی حساس در جهت خلاف منافع انسانی استفاده شود. رسانه‌ها نگران هستند که اطلاعات، از مجاری خارج از کنترل و نفوذ آن‌ها در میان مردم جریان پیدا کند. شرکت‌ها نگران امنیت اطلاعات کسب‌وکارشان برای حفظ مزیت رقابتی هستند و در عین حال، گوشه چشمی نیز به اطلاعات رقبا دارند. پیداست که اطلاعات ثروتی سیال است که گروه‌های مختلف علمی و سیاسی سعی می‌کنند آن را مهار و از آن بهره‌برداری کنند، اما چون به راحتی از معیارهای مالکیت سنتی می‌گریزد، باعث نگرانی شده است.

تلاش‌های بسیاری انجام شده است تا از طریق بازنگری و تنظیم قواعد حقوقی، این ثروت گریزان را تحت نظارت نظام مالکیت مستقر موجود درآورند، اما اطلاعات به راحتی نظارت پذیر نیست؛ بنابراین، علم امروز نیاز فوری پیدا کرده است تا با باز کردن دریچه‌ای نو برای مطالعات اخلاقی در حوزه اطلاعات، متخصصان را تشویق کند که از طریق مذاقه و تفحص جزءنگرانه، عمیق و درازدامن، به معیارهای مشترکی برسند که پس از گفتمانی شدن، به قواعد حقوقی عادلانه‌ای منجر شود. این حوزه، اکنون با عنوان «اخلاق اطلاعات» شناخته می‌شود.

چون بحث در باب اطلاعات، در واقع، مجادله بر سر ثروت و قدرت است، دو پارادایم کلان را می‌توان در مطالعات اخلاقی حوزه اطلاعات نیز از هم تفکیک کرد. گروه بزرگی از مطالعات این حوزه در چارچوب قواعد مدیریت و بازرگانی مدرن، همراه با تفحص اخلاقی انجام می‌شود تا در نهایت، به قواعدی بینجامد که به تثبیت مناسبات تجاری، حقوقی، اقتصادی و سیاسی موجود منجر شود یا در آن مستحیل گردد. در گروه بزرگ دیگری از مطالعات، گریز پایی این ثروت را فرصتی می‌دانند تا با تفحص و مذاقه اخلاقی، نظم اخلاقی و حقوقی جدیدی را برای اطلاعات پی‌ریزی کنند تا بتوانند از این طریق، سهم بدنه جامعه را از این ثروت بیشتر کنند. بهترین تقدیر آن است که جدال علمی میان این دو پارادایم اصلی، راه میانه منصفانه‌ای را نشان دهد تا افراد در آن چارچوب، به کنش خود سامان دهند یا ملزم به سامان دادن کنش در مسیر تعیین شده شوند.

در کتاب حاضر، تلاش شده است تا سرنخ‌های اصلی تفکر اخلاقی در حوزه اطلاعات در چارچوب این دو پارادایم اصلی ارائه شود و پایه‌ای باشد برای متخصصان علاقه‌مندی که قصد دارند به مطالعه و پژوهش در این حوزه گام بگذارند. از این منظر، کتاب حاضر، کتابی بنیادی است، اما در آن تلاش کرده‌ایم با بحث درباره مسائل اخلاقی روز، از جمله حریم خصوصی، سرقت علمی، رسانه‌های الکترونیکی، شبکه‌های اجتماعی، موتورهای جستجو و کلان داده‌ها، دانشجویان را در دروس اخلاق حرفه‌ای در علم اطلاعات دوره کارشناسی، اخلاق فناوری اطلاعات دوره کارشناسی رشته مهندسی فناوری اطلاعات، و اخلاق فناوری اطلاعات دوره کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی یاری کنیم. برخی از این مباحث، از جمله مباحث یاد شده، بسیار نو هستند و در کتب فارسی غیردرسی نیز بدان‌ها پرداخته‌اند و علاوه بر کمک به امر آموزش، در پیدا کردن مسائل پژوهشی نیز به علاقه‌مندان یاری می‌کند.

در بخش اول این کتاب، به تأمل در باب دلالت‌های علمی مختلف کلمه «اطلاعات» همت گماشته و تعاریف مختلفی را از مناظر متعدد دسته‌بندی کرده‌ایم. در بخش دوم، آغازگاه‌ها و اصول اخلاق اطلاعات را در دو اردوگاه رقیب، با مطالعات تاریخی آغاز کرده و با مباحث فلسفی به پایان برده‌ایم. در بخش سوم، مباحث درازدامنی درباره مسائل اخلاق اطلاعات از پیش روی خواننده محترم گذشته و ۱۴ مسئله اخلاقی روز در باب اطلاعات، به بحث گذاشته شده است. امید است که این مجموعه، نظر خوانندگان محترم را جلب کند و در ارتقای دانش اخلاقی آنان سهمی داشته باشد.

برای نگارش این اثر، نظر لطف آمیز و همدلانه جناب آقای دکتر عبدالرضا نوروزی

چاکلی بیش از همه مؤثر بود و کارشناسان ارجمند گروه علم اطلاعات در سازمان سمت، به ویژه خانم محمدی جاهدی نیز همواره مشفق، یاریگر و پشتیبان بودند و بدین وسیله مراتب سپاس خود را به این عزیزان تقدیم می‌کنم. امیدوارم اندیشوران گرامی، این کتاب را از نظرها، پیشنهادها و انتقادهای سخاوتمندانه خود بی‌بهره نکنند.

مهدی شقاقی

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی

دانشگاه شهید بهشتی

m_shaghghi@sbu.ac.ir